

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

9

1912

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. Τ.Κ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

— **Οι τρεις ελληνικοί κώδικες τῆς ἐν Ταυρίνῳ Βασιλικῆς βιβλιοθήκης.** Ἡ ἐν Ταυρίνῳ τῆς Ἰταλίας Βασιλικὴ βιβλιοθήκη (Biblioteca Reale) κέκτηται τρεῖς ἐλληνικοὺς κώδικας, ὧν εἰς καὶ μόνος ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστός. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ περιέχων τὸ μακρὸν στιχούργημα τοῦ Τζάνε Κορωναίου περὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ Μερκουρίου Μπούα τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κωνσταντίνου Σάθα¹. Τὸν κώδικα τοῦτον πρῶτος ἰδὼν τῷ 1856 ἐν τῷ βασιλικῷ Μουσεῖῳ τοῦ Ταυρίνου ὁ ἐμὸς πατήρ Παῦλος Λάμπρος, «ἐνθουσιῶν ἀνήγγειλεν ἀμέσως δι' ἑκτενοῦς ἐπιστολῆς τὰ περὶ τοῦ πολυτίμου χειρογράφου εἰς τὸν ἐκ Ζακύνθου κ. Π. Χιώτην. Μετὰ παρέλευσιν πέντε ἐτῶν μεταβάς ὁ κ. Χιώτης εἰς Ταυρίνον περιειργάσθη τὸν κώδικα, καὶ ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν κ. Πρόμηγν ἐδημοσίευσεν ὀλίγα περὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ὕμνουμένου ἥρωος»².

Πράγματι ὁ Χιώτης ἐλάχιστα μόνον ἔγραψε περὶ ὧν λέγει ὁ κ. Σάθας, εἰς ὃν ἐπεφυλάσσετε νὰ γράψῃ μακρὰ καὶ ἀξία λόγου περὶ τε τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ὕμνουμένου ἥρωος· περὶ δὲ τοῦ κώδικος αὐτοῦ ὅπως ἀνεπαρκῆ εἶνε τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Ζακυνθίου λογίου³. Διὰ μακρῶν δὲ καὶ ἀκριβῶς περιέγραψε τὸν κώδικα τοῦτον τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος καὶ τὰς κοσμούσας αὐτὸν ἐγχρώμους εἰκόνας σημαιῶν καὶ οἰκοσήμων ὁ κ. Σάθας, ὅστις τῆτύχησε νὰ μελετήσῃ τὸν κώδικα καὶ νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἑκδοσιν τοῦ ποιήματος τοῦ Κορωναίου ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, ἔπου ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ τότε Διευθυντῆς τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ταυρίνου κ. Promis διὰ τοῦ ἐμοῦ πατρός⁴. Διὸ, παραπέμπων εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν

¹ Ἑλληνικὰ ἀνέκδοτα περιουναχθέντα καὶ ἐκδιδόμενα κατ' ἐγκρίσιν τῆς Βουλῆς δημοσίᾳ δαπάνῃ ὑπὸ Κωνσταντίνου Ν. Σάθα. Ἀθήνησ. 1867. σ. 1-153.

² Ἐνθ' ἀν. σ. Η'.

³ Cenni sopra alcuni codici greci che si trovano nelle biblioteche d' Italia. Seconda edizione. Ἐν Σιένῃ, 1862 σ. 7. Ἡ πρώτη ἑκδοσις, γενομένη τῷ 1861 ὁμοίως ἐν Σιένῃ, μνημονεύεται παρὰ τῷ κ. Σάθα ἐνθ' ἀν. σ. Η'. Ἴδε καὶ τὴν ἐλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χιώτη ἐν τῇ Πανδώρα Τόμ. ΙΑ' (1861) σ. 607.

⁴ Ἴδε Κ. Σάθαν ἐνθ' ἀν.

τοῦ κ. Σάθα¹, ἀρκούμαι ἀναφέρων περὶ τοῦ κώδικος τούτου, ὅτι σύγκριται ἐξ 149 φύλλων καὶ εἶνε αὐτόγραφος τοῦ συγγραφέως, γραφεὶς ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἐπὶ περγαμηνῆς, ὧν δὲ κατὰ ταῦτα πάντως ὁ νεώτατος τῶν ἐπὶ περγαμηνῆς γεγραμμένων κωδίκων.

Γνωρίζας δὲ μοι ὁ διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ταυρίνου, γεροσυκοτῆς κ. Μαννο, διατρέξων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1913 προσωρινῶς ἐν Ῥώμῃ, ἐνθα καὶ γὰρ ἔτυχον παρεπιδημῶν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ αὐτῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ τινες ἀπερίγραφοι ἑλληνικοὶ κώδικες, πιθανῶς μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1861 ἐπίσκεψιν τοῦ Χιώτη, ἀποκτηθέντες, συνέστησέ με εἰς τὸν βιβλιοθηκᾶριον καθηγητὴν κ. Zucchi, ὅστις προθυμότητά μοι ἀπέδειξε καὶ τοὺς μόνους λοιποὺς δύο ἑλληνικοὺς κώδικας τὴν 4 Φεβρουαρίου, καθ' ἣν ἐπεσκέφθην τὴν Βιβλιοθήκην.

Τούτων ὁ μὲν εἰς, φέρων ἀριθμὸν 377, ἔχει διαστάσεις 0,242×0,152 καὶ εἶνε γεγραμμένος ἐπὶ περγαμηνῆς τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα. Περιέχει δὲ Ἰωάννην τὸν τῆς Κλίμακος, ἀκέφαλον καὶ κολοδὸν μετὰ τῶν οἰκείων συνήθως ἐν τοῖς κώδιξι τῆς συγγραφῆς ταύτης εὑρισκομένων εἰκόνων. Τοῦ κώδικος τούτου τὰ τελευταῖα φύλλα εἶνε παλίμψηστα. Ἐἶνε δ' ἡ κάτω γραφὴ μεγαλογράμματος τοῦ ὀγδόου αἰῶνος. Τὸ ἀνεπαρκὲς φῶς τῆς Βιβλιοθήκης ἐν τῇ ὁμιχλώδει καὶ χιονώδει ἡμέρᾳ τῆς εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ἐπισκέψεώς μου δὲν μοι ἐπέτρεψε νὰ ἐξακριβώσω ὅποιον τὸ περιεχόμενον τῆς ἀρχαιοτέρας ταύτης γραφῆς διέκρινα δὲ μόνον ὅτι εἶνε ὕλης ἐκκλησιαστικῆς. Ἐν τῷ ἐσχάτῳ φύλλῳ ἀνέγνων τάδε:

ΠΡΟΣ

ΔΑΙΜΩΝ . . .

ΚΑΙΝΗ

ΠΡΟΤ

Ὁ κώδιξ φέρει ἀρχαῖον βύρσινον περικάλυμμα. Μετὰ δὲ τοῦ ὀπισθοῦ ξύλου τῆς σταχώσεως εἶνε συνδεδεμένον φύλλον περγαμηνῆς ἑτέρου κώδικος γεγραμμένου τὸν δωδέκατον αἰῶνα κατὰ δύο σελίδας καὶ περιέχοντος μέρος κανόνος.

Ἐἶνε δὲ ὁ κώδιξ λίαν βεβλαμμένος ὑφ' ὑγρασίας, καὶ συνέστησα τὴν διάσπασιν αὐτοῦ, τὴν κατὰ φύλλα ἐκθεσιν μέχρις ἀποξηράνσεως καὶ τὴν νέαν αὐτοῦ μετὰ ταῦτα σύμπηξιν, διατηρουμένης τῆς παλαιᾶς σταχώσεως, χάριν διασώσεως ἀπὸ τῆς προβαίνουσας αὐτοῦ φθορᾶς.

Ὁ δ' ἕτερος κώδιξ φέρει ἀριθμὸν 378 καὶ εἶνε μικροῦ σχήματος.

¹ Ἐνθ' ἀν. σ. θ' - ΙΔ'.

ἔχων διαστάσεις 0,12 X 0,088, γέγραπται δ' ἐπὶ περγαμηνῆς τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα. Περιέχονται δ' ἐν αὐτῷ τὰ ἑξῆς:

1. Στίχοι καταλογάδην γεγραμμένοι εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ ἔτους κατὰ μῆνας, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου.

2. Ψαλτήριον.

3. «Ἕμνος πᾶνυ ἀξιάγαστος εἰς τὸν δεσπότην Χριστόν».

4. «Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους».

5. «Ἔτερος κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν δέσποινα Θεοτόκον».

6. Οἴκοι τῆς Θεοτόκου.

7. «Στιχηρὰ κατανυκτικὰ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ποίημα τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου [Παύλου] Ἀμορίου».

8. «Κανόνες παρακλητικοὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ».

Εἶνε ἐν ἑλῶ ὀκτώ. Ὁ β') «Ἔτερος κανὼν οὐ ἢ ἀκροστιχίς αὐτῆ τὴν δευτέραν δέησιν, ὦ Σῶτερ, δέχου μοναχοῦ Ἰωάννου»· γ') «Ἔτερος κανὼν οὐ ἢ ἀκροστιχίς αὐτῆ τρίτον σε μέλπω τῆς Τριάδος ὡς ἕνα ὁ τλήμων Ἰωάννης»· δ') «Ἔτερος κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· τέταρτον ἄσμα σοί, θεοῦ λόγε, πλέκω μοναχὸς Ἰωάννης»· ε') «Ἔτερος κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· πέμπτον φέρω μέλισμα τῷ θεῷ λόγῳ ὁ μοναχὸς Ἰωάννης»· ς') «Ἔτερος κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· ἕκτην ἄδω σοί, παντάναξ, μελωδίαν μοναχὸς Ἰωάννης»· ζ') «Ἔτερος κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε· ἐν ἑβδόμῳ μέλει σε μέλπω, παντάναξ, μοναχὸς Ἰωάννης»· η') «Ἔτερος κανὼν οὐ ἢ ἀκροστιχίς αὐτῆ δέησις ὀγδόῃ τῷ δεσπότη ἐξ ἀμαρτωλοῦ Ἰωάννου».

9. Εὐχὴ εὐχαριστίας.

Ἔπονται ἄλλαι εὐχαί.

10. Τάξις ἐορτῶν κατὰ μῆνας ἐν χωλιάμβοις.

Ὁ Νοέμβριος ἀρχεται ὡδε· Ἐγὼ δὲ χαίρω τοῖς δυσὶν Ἀναγύροις.

11. [Σεκούνδου φιλοσόφου] «Τί ἐστὶ γυνή».

Ἄρχ. Διαβόλου ἄγκιστρον.

12. Τροπάρια.

13. Χεῖρες ἐξωγραφημέναι μετὰ σημειώσεων πρὸς εὐρεσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ μηνός.

14. Πίναξ διηρημένος εἰς τετραγωνίδια, ἐν οἷς μῆνες καὶ ἡμέραι.

15. «Στιχηρά τῶν ἁγίων Πάντων».
16. Διάφοροι εὐχαί.
17. Μεσονυκτικόν.
18. Λειτουργία τοῦ ὁρθροῦ.
19. «Ἕμνοι τριαδικοί».
20. «Ἀκολουθία τῆς ἁγίας μεταλήψεως».

Ἐπονται ἄλλα λειτουργικά, ἐν οἷς καὶ τὸ Μέγα ἀπόδειπνον.

Σὺν τοῖς ἄλλοις «Εὐχή ἰκσείας εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον **Παύλου μοναχοῦ μονῆς τῆς Ἐδεργείδος**».

Ὁ κώδιξ κοσμεῖται ἐν ἀρχῇ τοῦ Ψαλτηρίου ὑπὸ εἰκόνας τοῦ Δαβὶδ, οὗ τὸ πρόσωπον ἐφθαρμένον· τοῦ δὲ ὑπ' ἀριθ. 3 Ἕμνου προηγείται εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως ἐφθαρμένη. Τῶν δὲ ὑπ' ἀριθ. 6 Οἰκῶν τῆς Θεοτόκου προτάσσεται δις ἐλίδος εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἔχουσα ἐν μὲν τῇ ἐτέρᾳ τῶν σελίδων τὴν Θεοτόκον, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ τὸν Ἀρχάγγελον. Ἔχει δὲ ὁ κώδιξ καὶ τινὰ ἀρχικά γράμματα καὶ ἐπίτιτλον ἐν ἀρχῇ τῶν Οἰκῶν. Τὰ δὲ ὑπ' ἀρ. 15-20 εἶνε γεγραμμένα ἐπὶ χάρτου τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα.

Ἐν τέλει τοῦ ὑπ' ἀρ. 19 ἀναγινώσκονται χειρὶ νεωτέρᾳ γεγραμμένα τάδε· 1829 : φιλιβαρίου 15 : γεώργιος Κεραζὶ Ἰατροῦ Ζαγούρωπὲ (;).

Ὁ κώδιξ εἶνε ἐσταχωμένος διὰ ξύλου ἔχοντος περικάλυμμα λινοῦν ἐφθαρμένον.

— **Ἐπιτύμβιον Ἄννης Σινωπίτου.** Ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι 3067, περιέχοντι πολλὰ ἀξία λόγου ἀπόγραφα ἀρχαιοτέρων ἐγγράφων ἀντιγεγραμμένα τὸν δέκατον ἕκτον καὶ δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα ὑπὸ Ἑσπερίου βιβλιογράφου. (Ἴδε καὶ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Α'. σ. 213. Τόμ. ζ' σ. 295) ἀναγινώσκονται ἐν φ. 82^α τὰ ἑξῆς· Alla basilica di S. Pietro in Roma ci è questo epitaphio in terra a uno certo sepulchro. Ἐπεται δὲ τὸ ἑξῆς ἐπιτύμβιον·

Ἄννα· οἰνοπίτου· ξύμβιος· τῶν· εὐγενῶν ἐκ· νέας· Ῥώμης· πατρίδος· μεθ'· οὐ· πλείστας· πλάνας· ὑπέστη· ξὺν· ἅμα· τῇ· γαληνοτάτῃ· Καρόλῃ· Λουοιγνάνα· τυραννικῇ· βίᾳ· τῆς· βασιλείας· ἐξωσθείση· τῆς· Κύπρου· ἐν· Ῥώμῃ· τῆδε· τῇ· παλαιᾷ· τέθνηκε· Θεῶ· μὲν· τ'· ἀθάνατον· γῆ (κῶδ. τῆ)· δὲ· τὸ· θνητὸν· ἀποδοῦσα· υἱεὶ· δ'· εὐγνώμονι· τάφου· ἐμέλησε· Δημητρίῳ.

Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἐπιτύμβιον δὲν σώζεται σήμερον ἐν τῷ Ἁγίῳ Πέτρῳ, καθ' ἃ φαίνεται. Καὶ τὴν μὲν Ἄνναν Σινωπίτου ὡς καὶ τὸν

υῖόν Δημήτριον τὸν ἐπιμεληθέντα τοῦ τάφου τῆς μητρὸς δὲν γινώσκομεν ἄλλοθεν, ἔσον οἶδα. Γνωστοτάτη δὲ εἶνε ἀπ' ἐναντίας Καρόλη ἡ Λουσινιανή, ἧς γίνεται μνεῖα ἐν τῇ ἐπιταφίῃ. Εἶνε αὕτη ἡ Καρλόττα, ἡ Τζαρλόττα τοῦ Κυπρίου χρονογράφου Βουστρωνίου, θυγάτηρ τοῦ Γάλλου βασιλέως τῆς Κύπρου Ἰωάννου Β' Λουσινιανοῦ καὶ τῆς Ἑλένης Παλαιολογίνης, θυγατρὸς Θεοδώρου Β' τοῦ Δεσπότη τῆς Πελοποννήσου, ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, καὶ τῆς Κλεόπης Μαλατέστα. Αὕτη μετὰ πολυτρόπους τύχας, τοῦ δευτέρου συζύγου Λουδοβίκου τοῦ Σαβαυδικοῦ, ἀποβαλόντος τὸν θρόνον τῆς Κύπρου, περιελθόντα εἰς τὸν νότον τῆς Καρλόττας ἀδελφὸν Ἰάκωβον Β' τὸν Λουσινιανὸν, μετὰ ματαίας ἐν τῇ νήσῳ ἀποπειρας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς βασιλείας κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς αἰτησιν βοήθειας παρὰ τοῦ πάπα, καὶ δὲν ἔπαυσε βυσσοδομεύουσα τὴν ἰδίαν καλινόρθωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἀλλαγῶ τῆς Ἰταλίας ὡς καὶ κατόπιν ἐν αὐτῇ τῇ Κύπρῳ καὶ τῇ Ῥόδῳ, ὁπόθεν ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 1478· ἀπέθανε δ' ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τῷ 1487¹.

Καὶ ἡ μὲν ἐν τῇ ἐπιταφίῃ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος μνημονευομένη τυραννικὴ βία, ἡ ἀγαθοῦσα εἰς τὴν ἐκ Κύπρου ἔξωσιν τῆς Καρλόττας, εἶνε ἡ βοήθεια, ἣν παρέσχεν εἰς τὸν διαδεχθέντα τὸν σύζυγον αὐτῆς, τὸν Ἰάκωβον Β', ὁ Μαμελοῦκος σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου. Ἡ δὲ τὰς πλάνας αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἀγνωστον δ' ἂν καὶ ἔπειτα ἐν Κύπρῳ καὶ Ῥόδῳ καὶ πάλιν ἔπειτα ἐν Ῥώμῃ συμμερισθεῖσα Ἄννα Σινωπίτου ἦτο, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, οὐχὶ ἀπλῆ αὐτῆς φίλη, ἀλλὰ κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν καὶ κατόπιν σύντροφος τῆς ἀτυχίας. Ὁ δὲ θάνατος τῆς Ἄννης συνέβη ὁπωςδὲήποτε μεταξὺ τοῦ 1461, ὅτε τὸ πρῶτον μετέβη ἡ Καρλόττα εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν πάπαν Πίον Β', καὶ τοῦ ἐν ἔτει 1487 θανάτου τῆς ἀτυχοῦς δεσποίνης.

—*Εἰςφυγεῖν ἀντὶ τοῦ εἰς φυγὴν.* Ἐν τῷ ποιήματι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Müller ἐκ τοῦ κώδικος 408 τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης ἐν τοῖς Sitzungsberichte der philosophisch - historischen Classe

¹ *Gregorovius Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter.* Ἐν Στουτγάρτῃ. 1894. Τόμ. Ζ' σ. 198, 354.—Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. Δ' σ. 438 κ. ε.—*William Miller Balkan exiles in Rome.* Paper read before the British and American Archaeological Society of Rome. Ἐν Ῥώμῃ. 1912 σ. 9. Ἄλλ. μεταφράσεως Σπυρ. Π. Λάμπρου ἐν τῇ «Μελέτῃ» 1912 σ. 73.

der Kais. Akademie der Wissenschaften τῆς Βιέννης (Τόμ. Θ' σ. 336 καὶ 369 κ. ἐ.) καὶ ἐν τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἀνατυπωθεῖσι Byzantinische Analekten (ἐν Βιέννῃ, 1852 σ. 33 κ. ἐ.) ἀνχινώσκεται ἐν τῷ στ. 269 ἀλλ' εἰσφυγεῖν εἰράνησαν ἅπαντες οἱ Ῥωμαῖοι. Εἶνε προφανές, ὅτι ἀντὶ τοῦ εἰσφυγεῖν πρέπει νὰ γραφῇ ἐνταῦθα εἰς φυγὴν.

Ἐμμέτρος θρήνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τοὺς ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Ε' σ. 195 κ. ἐ. ἀλλογλώσσους ἐμμέτρος θρήνους περὶ τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν περιλαμβανόμενον ἐν τῷ κώδικι C. 265 τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Βιβλιοθήκης Marucelliana. Εἶνε δὲ οὗτος ποίημα ἐκ στροφῶν 82 in ottava rima, ἐπιγραφόμενον *Lamento della perdita di Costantinopoli*. Καθ' ἃ δ' ἐξάγεται ἐκ τῆς τελευταίας στροφῆς, ποιητῆς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Bernardin Richulano.

— **Καὶ ἄλλη ἐκδοσις τοῦ Παιανίου.** Εἰς τὰς ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Θ' σ. 1 ἀναγραφείσας ἐκδόσεις τῆς ὑπὸ τοῦ Παιανίου μεταφράσεως τοῦ Εὐτροπίου πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ *H. Droysen* (*Eutropii Breviarium ab urbe condita cum versionibus graecis et Pauli Landolfique additamentis*) ἐν τοῖς *Monumenta Germaniae Historica*. Ἐν Βερολίῳ 1879 σ. 9-177 παραπλεύρως τοῦ πρωτοτύπου κειμένου. Κατὰ τὸ Προοίμιον τοῦ ἐκδότου (Prooem. σ. XXI κ. ἐ.) ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἔγινε χρῆσις μόνον τοῦ Λαυρεντιακοῦ *Pluteus LXX cod. 5*, περὶ οὗ ἴδε Νέον Ἑλληνομνήμονα ἐνθ' ἀν. σ. 5 κ. ἐ., καὶ τοῦ *Cod. Pithoei «opus deperditus»*, ἧτοι τοῦ κώδικος τοῦ Pithou, ὃν ἡμεῖς ἐταυτίσαμεν πρὸς τὸν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μαρκιῶνος de Rosambo (ἴδε ἀνωτέρω σ. 4 κ. ἐ.). Τοῦ κώδικος δὲ τούτου ἐποιήσατο ὁ Droysen χρῆσιν ἕμισσον μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Pithou. καθ' ἃ καὶ ἡμεῖς (ἐνθ' ἀν.) ἡμετέρα ἐκδοσις (ἐνθ' ἀν. σ. 9-113) εἶνε κατὰ ταῦτα πληρεστέρα τῶν προτέρων, διὲν αὐτῇ ἔγινε χρῆσις οὐ μόνον τοῦ εἰρημίου Λαυρεντιακοῦ κώδικος, τοῦ κώδικος Pithou (ἐκδ. Sylburg) καὶ τοῦ Μοναχειοῦ 101, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰθρητικοῦ 812.

— **Μιχαὴλ Καντακουζηνὸς Σεϊτάνογλους καὶ Μιχαὴλ ὁ Γενναῖος.** Ὁ ἐν Τεργέστη κ. Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης ἀκηθύσεν ἡμῖν τῇ 9 Φεβρουαρίου τὴν ἐπομέντην ἐπιστολήν·

«Πλανῶνται αἱ δυτικοὶ συγγραφεῖς ἐκλαμβάνοντες ὡς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον Μιχαὴλ τὸν Καντακουζηνόν, τὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων «Υἱὸν τοῦ Σατανᾶ» ἐπικληθέντα ἕνεκα τοῦ πολυμηχάνου αὐτοῦ χαρακτήρος, καὶ Μιχαὴλ τὸν Βοεβόδαν τῆς Βλαχίας, τὸν Γενναῖον τὸ ἐπώνυμον ἕνεκα τῶν κατὰ τῶν Τούρκων νικῶν. Ὁ πρῶτος οὐδέποτε ἔχρημάτισε Βοεβόδας τῆς Βλαχίας ἢ Μολδαβίας, ἀπηγγονίσθη δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1578 (Ἴδε *Hammer* Ἱστορία τῆς Ὀθωμ. αὐτοκρατορίας ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Κ. Σ. Κροικιδᾶ Τόμ. Ε'. σελ. 207) ὁ δὲ δεύτερος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ φθονήσαντος αὐτὸν ἐπὶ ταῖς νίκαις Βάστα τῷ 1600 (Αὐτόθι Τόμ. Σ'. σελ. 6). Εἰς τὴν πλάνην ταύτην περιέπεσε καὶ ὁ Ἀββᾶς *Lorenzo Miniati* ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ *Le Glorie cadute dell' Antichissima ed Augustissima Famiglia Comnena. Venezia. MDCLXIII* σελ. 132-137 . . ., ὃν ἕως διορθοῖ ὁ *Legrand* ἐν ὑποσημειώσει (*Bibliogr. Hellénique. . . au dix-septième siècle. Paris. Τόμ. Β' σελ. 173*). Τὸ ὑπὸ τοῦ *Legrand* ἐπανεκδοθὲν στιχοῦργημα τοῦ βεστιαρίου Σταυριανοῦ ὡς καὶ τὰ τοῦ Γεωργίου Αἰτωλοῦ καὶ Γεωργίου Παλαμῆδους εἶναι πλέον ἢ πιθανὸν ὅτι εἰς Μιχαὴλ τὸν Γενναῖον ἀναφέρονται. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπαρξιν πολλῶν ἱατρικῶν κωδίκων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μιχαὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐνδέχεται νὰ ἡγοράσθησαν οὗτοι τῇ εἰσηγγήσει τοῦ ἐν Ἀγχιάλῳ τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἐξασκήσαντος τῷ 1576 Χίου Λεονάρδου Μινδονίου, ὅστις ἴσως ὑπῆρξε καὶ ἰδιαιτέρος αὐτοῦ ἱατρός. Ἀτελεῖ βιογραφίαν Μιχαὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐδημοσίευσεν ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς Νέας Ἡμέρας Τεργέστης κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1909 ».

—**Καὶ ἄλλοι δικέφαλοι ἀετοί.** Ὁ ἐν Ἀθήναις πρῶτον καθηγητῆς κ. Δημ. Χρ. Δουκᾶκης ἔγραψεν ἡμῖν τῇ 17 Ἰανουαρίου τάδε·

«Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ καταλόγου τῶν παραδειγμάτων τῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας χρήσεως τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ (Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Σ' σ. 466 κ. ἐ. καὶ Ζ' σ. 338 κ. ἐ.) γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι καὶ ἐν Λεβαδείᾳ εἶδον ἄνωθεν κρήνης ἐντετοιχισμένον δικέφαλον ἀετὸν παρὰ τὴν ἀγοράν. Ὡσαύτως καὶ ἐν Ἰδρᾷ παρὰ τὴν οἰκίαν Βουδούρη ἐντὸς τῆς αὐλῆς εὑρηται ἐντετοιχισμένος ὁ δικέφαλος ἀετός. Καὶ ἐν Ἀγίῳ Ἰωάννῃ, χωρὶς ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχοντι τῆς ἀρχαίας Σπάρτης εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἐντὸς τοῦ δαπέδου εὑρηται ἐπίσης ὁ δικέφαλος ἀετός».

Εἰς τάνωτέρω προσθετέον, ὅτι δικέφαλον ἀετὸν φέρει καὶ ἡ παρὰ τῷ κ. Σάθῃ (Ἑλληνικά ἀνέκδοτα. Ἀθήνησι. 1867. Τόμ. Α' μεταξὺ

σελ. ΙΔ' και ΙΕ') ἐν ὁλοσελίδῳ πίνακι παρεντεθειμένη ἐγχρωμος εἰκὼν τῆς σημαίας τῆς δόθεις ἐν ἔτει 1510 εἰς τὸν Μερκούριον Μπούαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α', ἐν ἣ καὶ τὰ πολυθρόνητα τέσσαρα Β τῶν Παλαιολόγων. Εἶνε δὲ αὕτη ἡ εἰκὼν πανομοιότυπον ἐκ τῆς ἐν σ. 31 τοῦ ἐν τῇ Βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ Ταυρίνου ἀποκειμένου κώδικος τοῦ περὶ Μπούα ποιήματος τοῦ Τζάνε Κορωνάου, περὶ οὗ ἴδε ἀνωτέρω σ. 466 κ. ἑ. Ἀλλὰ παρατηρητέον, ὅτι ὁ δικεφάλος οὗτος ἀετὸς ἔχει μᾶλλον τὸν γερμανικὸν τύπον.

Ἄλλους δὲ δικεφάλους ἀετοὺς ἐσημείωσεν ὁ κ. Ν. Α. Βέης (Zum Thema der Darstellung des zweiköpfigen Adlers bei den Byzantinern ἐν τῷ Repertorium für Kunstwissenschaft. Ἐν Βερολίῳ. Τόμ. ΚΕ', 1912, σ. 323 κ. ἑ. καὶ ἐν χωριστῷ Separatabdruck μετὰ τῆς αὐτῆς σελιδώσεως). Τὸ αὐτόθι μνημονεύμενον ἐν σ. 325 ἐκ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῶν Πατρῶν ἀνάγλυφον μετὰ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ καὶ τῆς οἰκείας ἐπιγραφῆς προσθετέον, ὅτι περιέγραψεν ὁ κ. Στέφανος Θωμόπουλος πλὴν τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος (Τόμ. Α' σ. 525) καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ «Ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας». Ἐν Ἀθήναις. 1899 σ. 55 κ. ἑ. καὶ σ. 71. Εἰκόνα δ' αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ λιθογράφῳ Πίνακι τοῦ βιβλίου ὑπ' ἀρ. 16.

— **Parocchia**—**παροικία**. Ὁ ἐν Τεργέστη κ. Α. Καρακάρης ἔγραψεν ἡμῖν τῇ 25 Ἰανουαρίου τάδε «Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐν τῷ Θ' Τόμῳ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος σ. 304 ἐρώτημα τοῦ κ. Μ. Κωνσταντινίδου, προθυμοῦμαι νὰ ἀναγράψω τὴν τοῦ Κοραῆ ἐν τῇ «Συλλογῇ γαλλογραφαικικοῦ λεξικοῦ» ἀπόφασιν, καθ' ἣν τὸ parocchia παράγεται ἐκ τοῦ παροικία. Τὸ λατινικὸν parochia, ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἱερωνύμῳ καὶ Ἰσιδώρῳ εἶναι ἡμαρτημένη γραφή ἐκ τοῦ πάροχος, ἐν ᾧ τὸ ἰταλικὸν parocchia παράγεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ paroesia (τῷ ἑλληνικῷ παροικία), ὡς ὀρθῶς ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ.

— **Ἐπὶ τοῦ καλουμένου χρονικοῦ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας»**. Εὐχαρίστως φιλοξενούμεν τὴν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν σταλείσαν ἡμῖν πραγματείαν τοῦ κ. Σωκράτους Κουγέα, ἣν προσηγγείλαμεν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Θ', σ. 312.

«Ἐπιτραπήτω μοι ν' ἀνακοινώσω διὰ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος τὸ κατωτέρω σχόλιον, τὸ ὁποῖον ρίπτει νέον φῶς ἐπὶ τῆς ἐρεῦνης τῶν πηγῶν καὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς

Μονεμβασίας, καλούμενου χρονικοῦ. Τὸ σχολίον εἶναι τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα, γραφέν ἰδιοχείρως ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὡς τοῦ κώδικος τῆς Δρέσδης Da 12 φ. 6^α τοῦ περιέχοντος «χρονογραφίαν καθὼς οἱ ἑβδομήκοντα παραδεδώκασι ἐρμηνευταὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἐξηγηταί». ¹ Εἶναι γεγραμμένον ἐν τῇ συνήθει εἰς τὸν Ἀρέθαν κεφαλαϊώδει γραφῇ, ἀρχόμενον ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν λέξεων τοῦ κειμένου: *Νικηφόρος ἔτη ἦ καὶ μῆνας θ* (*De Boor* σ. 101¹.) Παραπλευρῶς τοῦ ἀμέσως ἀκολουθοῦντος σχολίου, τὸ ὁποῖον ἐκδίδω ἐξ ἀντιγράφου μου ληφθέντος ἐν Δρέσδῃ τῷ 1905, ἔκρινα καλὸν νὰ τυπώσω μέρος τῆς ἐν τῷ Ἰδηριτικῷ κώδικι (I) παραδοθείσης παραλλαγῆς τοῦ χρονικοῦ², πρὸς ἣν πληρέστατα συμφωνεῖ τὸ σχολίον.

Σχολίον Ἀρέθα

Χρον. παραλλ. I⁴

Νικηφόρος] : τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἢ Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου τῆς πατρίδος ἡμῶν μετοικία ἀπὸ τῆς Καλυρῶν πόλεως τοῦ Ῥηγίου ἀνεκομίσθη εἰς τὸ ἀρχαῖον πόλισμα τῶν Πατρῶν. Ἐφυγαδεύθη γὰρ ἦγουν μετωκίσθη ὑπὸ τοῦ Σκλαυητῶν ἔθνους πολέμῳ ἐφορμησάντων Θεσσαλίᾳ τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ καὶ προσ-

Ἐν ἑτέρᾳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τὴν τε παλαιάν Ἠπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν. Οἱ δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἶλον καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ³ καὶ ἑλληνικά ἔθνη καὶ καταφείραντες κατόκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ.... Καὶ ἡ μὲν τῶν Πατρῶν

¹ Ἴδε τὸν κατάλογον *Schnorr von Carolsfeld*. Τὸ χειρόγραφον ἀπατέλει μέρος τοῦ ἐν τῇ Συνοδ. Βιβλ. τῆς Μόσχας πολυμιγοῦς κώδικος 394 (ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ *Βλαδιμήρου* 231), ὅστις ἐγράφη χάριν τοῦ Ἀρέθα ὑπὸ τοῦ διακόνου Στυλιανοῦ τῷ 932. Ἐκ τοῦ κώδικος τούτου ἀποσχίσας ὁ *Christ. Fr. Matthaei* δεκκοκτὼ φύλλα ἐπέβλησε τῷ 1788 εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Δρέσδης. Ἴδε *O. v. Gebhardt, Christian Fr. Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften in Zentralblatt für Bibliothekswesen* Τόμ. 15 (1898) σ. 539 κ.λ.

² Ἐξεδόθη ὑπὸ διάφορον τίτλον ὑπὸ τοῦ *De Boor, Nicephori opuscula historica*, Λειψία 1880 σ. 81 κ. ε. χωρὶς δυστυχῶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει τὸ χειρόγραφον τῆς Δρέσδης. Περὶ τῶν κορισμάτων τῆς ὑπὸ τοῦ μακκρίτου *D. v. Gebhardt* γενομένης ἀντιβολῆς τοῦ ἀπογράφου τούτου πρὸς τὴν ἐκδοσιν τοῦ *De Boor* γίνεται προσεχῶς λόγος ἀλλαχοῦ.

³ Ἐξεδόθη ὑπὸ *Σπυρ. Π. Λάμπρου* Ἱστορικὰ Μελετήματα Ἀθῆναι, 1884 σ. 97 κ.ε., ἀνετυπώθη δ' ἐκείθεν καὶ ὑπὸ τοῦ *Νίκου Βέη* ἐν Βυζαντίῳ, Τόμ. Α', σ. 91 κ. ε.

⁴ *Σπυρ. Π. Λάμπρου* ἔ. ἀ. σ. 102 κ. ε.

⁵ Ἡ γραφὴ τοῦ σχολίου ἕγγενῆ εἶναι ἀσφαλῶς ὀρθοτέρα.

ἔτι Αἰνιάσι τε καὶ Λοκροῖς ἀμφοτέρους Ἐπικνημιδίαις τε καὶ Ὀξόλαις καὶ δὴ καὶ τῇ παλαιᾷ Ἠπειρῷ καὶ Ἀττικῇ καὶ τῇ Εὐβοίᾳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ ἐκβαλόντων μὲν τὰ ἐγγενῆ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ καταφθειράντων, κατοικισθέντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ βασιλείας Μαυρικίου ἔτους 5̄ μέχρι τετάρτου ἔτους Νικηφόρου, 6̄ οὗ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους Πελοποννήσου ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέας τοῦ Σκλαυηνοῦ καθαρεύοντος, εἰς δὲ καὶ στρατηγὸς κατεπέμπετο τῇ Πελοποννήσῳ. Ἐκ τούτων τῶν στρατηγῶν ἀπὸ τῆς μικρᾶς ὀρμώμενος Ἀρμενίας, πατριᾶς δὲ τῶν ἐπονομαζομένων Σκληρῶν, συμβαλὼν τῷ Σκλαυηνῶν ἔθνει, πολεμικῶς εἰλέν τε καὶ ἠφάνισεν εἰς τέλος καὶ τοῖς ἀρχῆθεν οἰκήτορσιν ἀποκαταστήναι τὰ οἰκεία παρέσχεν. Βασιλεὺς γὰρ ὁ εἰρηγμένος ἀναμαθῶν τὴν μετοικίαν οὐ διατρέβειν κελεύσει αὐτοῦ τὸν τε λαὸν τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐδάφει ἀποκατέστησεν καὶ μητροπόλεως δίκαια ταῖς Πάτραις παρέσχετο, ἀρχιεπισκοπῆς πρὸ τούτου χρηματιζούσης.

Ὁ παρατηρῶν τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν καθόλου σχέσιν τοῦ σχολίου πρὸς τὴν Ἰθηριτικὴν παράδοσιν τοῦ χρονικοῦ (I) ἀγεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ Ἀρέθας τὸ περὶ τῆς γενεαίρας αὐτοῦ πόλεως Πατρῶν σχόλιον ἤντηλσεν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς παραλλαγῆς I. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὡς ἔχει δειχθῆ κατωτέρω, ἡ I παραλλαγή εἶνε νεωτέρα τοῦ περὶ τὸ 932 γραφέντος σχολίου, παρουσιάζει δὲ καὶ διαφορὰς τινὰς¹, δὲν

¹ Ἐν στίχῳ 10 π. χ. τὸ σχόλιον ἔχει «θεοσ. τῆς πρώτης καὶ δευτ.», ἐνφ' τὸ ἀντίστοιχον χωρίον τοῦ I εἶναι συνεπτυγμένον «πᾶσαν τὴν θεοσ.». Τὰ περὶ Αἰνίων καὶ Λοκρῶν τοῦ σχολίου παραλείπονται ἐν τῷ I.

πόλις μετωκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλαβρῶν χώρα τοῦ Ῥηγίου... ὅπερ ἦν ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας Μαυρικίου καὶ μέχρι τοῦ 5̄, στυγ' ἔτους, ὅπερ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ παλαιοῦ..... Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέου τοῦ Σθλαθηνοῦ ἔθνους καθαρεύοντος, στρατηγὸς Πελοποννήσου ἐν αὐτῷ τῷ μέρει ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως κατεπέμπετο. Εἰς δὲ τῶν τοιούτων στρατηγῶν ὀρμώμενος μὲν ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, πατριᾶς δὲ τῶν ἐπονομαζομένων Σκληρῶν, συμβαλὼν τῷ Σθλαθηνῷ ἔθνει πολεμικῶς εἰλέ τε καὶ ἠφάνισεν εἰς τέλος καὶ τοῖς ἀρχῆθεν οἰκήτορσιν ἀποκαταστήναι τὰ οἰκεία παρέσχεν. Τοῦτο μαθὼν ὁ προειρημένος βασιλεὺς Νικηφόρος ἀναμαθῶν τὴν μετοικίαν οὐ διατρέβουσιν οἱ Πατρεῖς κελεύσει αὐτοῦ τούτους τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐδάφει ἀπεκατέστησεν καὶ μητροπόλεως δίκαια ταῖς Πάτραις παρέσχετο, ἀρχιεπισκοπῆς πρὸ τούτου χρηματιζούσης

ἀπομένει παρὰ ἢ μόνῃ ὀρθῇ ἐκδογῇ, καθ' ἣν ἀμφότεροι, ὅτε Ἀρέθας καὶ ὁ συντάκτης τῆς I παραλλαγῆς, ἦντλησαν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Τὰ δὲ συστατικά στοιχεία τῆς πηγῆς ταύτης ἠρευνήθησαν καὶ ἐπαρκῶς καθωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Π. Λάμπρου¹.

Διὰ δὲ τοῦ σχολίου τοῦ Ἀρέθα τεκμηριοῦται μὲν ἡ γνώμη τοῦ Λάμπρου, καθ' ἣν ἡ ἀποτελοῦσα τὴν βᾶσιν τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χρονικοῦ (κώδδ. T καὶ K.) παραλλαγή I δέον νὰ θεωρηθῇ παλαιά, ἀναιρεῖται δ' ὁμοῦς ἡ ἄλλη, ἥτις καὶ παρ' ἀπάντων τῶν περὶ τοῦ πράγματος δικλαδόντων ἐγένετο δεκτὴ², καθ' ἣν τὰ περὶ ἐξοικισμοῦ καὶ διασπορᾶς τῶν Πελοποννησίων ἐπὶ Μαυρικίου καὶ ἐπανόδου αὐτῶν ἐπὶ Νικηφόρου ἐν τῇ χρονικῇ ἀναφερόμενα ἐθεωρήθησαν μυθεύματα καὶ προσθήκαι πλαστοὶ μεταγενεστέρων. Ὡς ἐκ τοῦ σχολίου ἀποδεικνύεται, οἱ περὶ ἐρημώσεως καὶ ἀνακατοικίσεως τῆς Πελοποννήσου θρύλοι περιείχοντο ἐν τῇ παλαιᾷ ιστορικῇ πηγῇ, ἐξ ἧς ἦντλησαν ὁ Ἀρέθας, ὁ συντάκτης τῆς I παραλλαγῆς, ἴσως δ' ἐν μέρει καὶ αὐτὸς ὁ Περφυρογέννητος.

Ἄλλ' εἶναι ὄντως χρονικὸν τὸ κείμενον τῆς Ἰβηρικῆς παραλλαγῆς; Ὁ πρῶτος ἐκδότης εὐστόχως διέκρινεν ἐν αὐτῷ ἐκκλησιαστικὸν χαρακτήρα, προσαγαγὼν καὶ ἀποδείξεις³, ὧν τὸ κύριον καὶ ἡ κλεισιτικὸς οὐδόλως ἐμειώθη ὑπὸ τῶν ἀσθενῶς ἀντειπόντων⁴. Καὶ δὴ ὁ ἀναγινώσκων τὰς τρεῖς παραλλαγὰς τοῦ χρονικοῦ παύεται, ὅτι ἡ I διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν δύο ἄλλων, παρουσιάζουσα ἐν τε τῇ συνόλῳ καὶ ταῖς λεπτομερείαις τῆς διατάξεως αὐτῆς μορφὴν ψυχωφελοῦς ιστορικῆς διηγήσεως, συγγενοῦς πρὸς τὰς ἐν τοῖς συναξαρίοις ἀπαντώσας παραδοξογραφικὰς διηγήσεις. Εὐλόγως μὲν ἐλέχθη, ὅτι ἴσως θ' ἀνεγινώσκετο ἀπ' ἐκκλησίας⁵, ἀλλ' ὁμοῦς οὐχὶ κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ταρασίου, οὗ τὸ ὄνομα ἄπαξ μόνον καὶ ἐν παρόδῳ ἀναφέρεται. Ἐν τῷ κειμένῳ τῆς I παραλλαγῆς γίνεται λόγος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τῶν Ἀβάρων, περὶ τῆς ἐμφανίσεως καὶ προελεύσεως, τοῦ χαρακτήρος, τῶν ἐχθρικῶν πρὸς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ αὐτῶν. Τοιαύτης δὲ ψυχωφελοῦς καὶ διδακτικῆς ὁμιλίας περὶ Ἀβάρων ἡ

¹ Ἱστορικὰ Μελετήματα ἔ. ἀ. σ. 109 κ. ἔ.

² Ἴδε καὶ Ν. Βένν ἔ. ἀ. σ. 104.

³ Σπυρ. Π. Λάμπρου ἔ. ἀ. σ. 118 κ. ἔ.

⁴ Ἴδε Ν. Βένν ἔ. ἀ. σ. 100 κ. ἔ.

⁵ Σπυρ. Π. Λάμπρου ἔ. ἀ. 119.

ανάγνωσις οὐδαμοῦ ἀλλαγῶς θὰ εἶχε τὴν προσήκουσαν θέσιν ἢ ἐν τῇ δλονουκτίῳ δεήσει, ἥτις ἐψάλλετο εἰς μνήμην τῆς ἀπὸ τῶν Ἀβάρων σωτηρίας τῆς Πόλεως (626). Ὅτι δ' ἐψάλλετο τοιαύτη δέησις, μαρτυρεῖ ἀπόσπασμα παλαιοῦ Μηρολογίου, ὅπερ ἐξέδωκεν ἐσχάτως ὁ J. L. Heiberg¹ ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ πόλει Horsens τῆς Δανίας ἀποκειμένου ἑλληνικοῦ Εὐαγγελίου. Ἐκεῖ ἀναγινώσκωμεν : Ἰουρίου ε, εἰς τὴν λιτὴν τοῦ κάμπου διὰ τὴν ἐπέλευσιν τῶν Ἀβάρων ἐν μὲν τῷ Τριβουναλίῳ λέγει (γρ. λέγεται) εὐαγγ. ἐκ τοῦ κατὰ Ματθ. εἰς δὲ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Βαβύλα ἀναγινώσκειται εὐαγγ. τοῦτο. Ὑστερον δὲ προσγενομένης καὶ τῆς ἀπὸ τῶν Περσῶν (677) καὶ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀράβων (718) σωτηρίας, ἀπετελέσθη καὶ διὰ τὰ τρία ἱστορικὰ γεγονότα κοινῇ εὐχαριστήριος δέησις, καθ' ἣν ἐψάλλετο καὶ ἡ μέχρι τοῦ νῦν διατηρουμένη ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου². Αἱ δὲ πηγαὶ τῆς παραλλαγῆς I, ἀποτελοῦσιν μωσαϊκὸν ἐκ χωρίων διαφόρων ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων (Εὐαγγέλιον, Θεοφάνους, Θεοφυλάκτου, Γενεσίου, Μενάνδρου κ.τ.λ.), προσεπιμαρτυροῦσι τὸν χαρακτήρα συναξαριστικοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον συγκροτούμενον ἐξ ἀνθολογήσεως διαφόρων πολλοῦ ἐγκατεσπαρμένων εἰδήσεων ἀποδίδει πολλάκις πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ. Καὶ ἡ διάσωσις δὲ τοῦ I κειμένου ἐν τῇ συλλογῇ ἐκκλησιαστικῶν καὶ πατερικῶν συγγραμμάτων, οἷα ἡ τοῦ κώδ. 329 τῶν Ἰδύρων (Ἴδε Κατάλογον Λάμπρου Τόμ. Β' σ. 84 κ. ἐ.), προσεπικυροῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοῦ κειμένου τούτου προέλευσιν.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνετάχθη ἡ παραλλαγή I, δυνάμεθα, νομίζω, νὰ ἐξαγάγωμεν πιθανώτατα συμπεράσματα ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ συνοδεύοντος τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου. Ἐνθ' ὁ Ἀρέθας γράφων ἀσφαλῶς τὸ σχόλιον αὐτοῦ περὶ τὸ 932 λέγει ἀπλῶς «δ' ἔτους Νικηφόρου», ὁ συντάκτης τοῦ Ἰδύριτικοῦ κειμένου λέγει «Νικηφόρου τοῦ παλαιοῦ τοῦ ἔχοντος υἱὸν Σταυράκιον. Διὰ νὰ γράψῃ δὲ ὁ συντάκτης τῆς I παραλλαγῆς «Νικηφόρου τοῦ παλαιοῦ» (τ. ἔ. Νικηφόρου τοῦ Α', 802 - 811), θὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος βασιλεὺς Νικηφόρος, νέος· οὗτος δὲ εἶναι Νικηφόρος ὁ Β', ὁ Φωκᾶς (963—969).

¹ Ein griechisches Evangelium in Byzantinische Zeitschrift. Τόμ. 20 σ. 506.

² Ὅτι ἐπὶ τὸν ἔθνος διὰ τὸν Ἀκαθίστον Ὑμνον λόγοι, ἀναγινωσκόμενοι κατὰ δόσεις καὶ ἐξηγούμενοι τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, μαρτυροῦσι καὶ τὰ σημερινὰ ἐν ἡμεῖς Τριψάδα, ἐνθ' ἀναγράφεται «Μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκωμεν ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὸν Ἀκαθίστον Ὑμνον δόσιν μίαν». Τριψάδιον ἐκδ. Ἀθηνῶν 1895 σ. 302. Ἴδε καὶ ἐν σ. 308 τὸ περὶ Ἡρακλείου κ.τ.λ. σημείωμα.

Τούτου δὲ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Β' ἴσως ἦτο σύγχρονος ὁ συντάξας τὸ I κείμενον, διότι, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους Νικηφόρου τοῦ Β' συνετελέσθησαν αἱ μεγάλαι συναξαριστικαὶ ἐργασίαι τοῦ Συμεῶν, δυνάμεθα οὐχὶ ἄνευ πιθανότητος νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καὶ ἡ παρακειμένη ὁμιλία I, πηγάζουσα ἐξ ἄλλης παλαιότερας καὶ ἐκτενεστέρας, ἣν εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Ἀρέθας ἐν τῷ περὶ Πατρῶν σχολίῳ αὐτοῦ, ἀνήκει εἰς τὴν ἐρασιματικὴν ἐργασίαν τῶν συναξαρίων τῆς περιόδου ταύτης. Ἄλλως δὲ καὶ ἡ μνεία περὶ τῆς ἐπονομασίας τῶν Τσακωνίων ὡς περὶ προσφάτου γεγονότος («ἐν τοῖς παρακειμένοις τραχυναῖς τόποις οἱ καὶ ἐπ' ἐσχάτων Τσακωνίαι ἐπωνομάσθησαν») ¹ δεικνύει, ὅτι ἡ συγγραφή δὲν ἀπομακρύνεται πολὺ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, παρ' ἣ τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Τσάκωνες. Ὁ καταρτίσας τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Ταυρίνου (T) καὶ τοῦ Κουτλουμουσίου (K) παραδοθὲν χρονικόν, ὅστις ἦτο προφανῶς κληρικὸς, ἀπεδείχθη χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικῶς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς ². Ὡς λοιπὸν διὰ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ ἀνέτρεξεν εἰς τὰ τακτικά, τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ναῶν καὶ τὰ τυπικά, οὕτω καὶ διὰ τὸ πρῶτον ἤντησεν ἐκ βιβλίου ἐκκλησιαστικοῦ, οἷον ἦτο τὸ Συναξάριον.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω τὸ ἐν τῷ Ἰβηρικῷ χειρογράφῳ παραδοθὲν κείμενον οὐδόλως πρέπει νὰ ταυτίζηται πρὸς τὸ χρονικόν καὶ νὰ χαρακτηρίζηται ὡς παραλλαγή αὐτοῦ, ὅπως ἐγένετο μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ νὰ θεωρῆται ὡς ἐντελῶς χωριστὴ συγγραφή, χρησιμεύουσα μόνον ὡς πηγή ὀρισμένου τμήματος τοῦ χρονικοῦ ³.

Περὶ τοῦ πλήρους χρονικοῦ τοῦ παραδοθέντος ἐν τοῖς ἀπογράφοις T καὶ K πιστεύεται κοινῶς, ὅτι συντάχθη ἐν Μονεμβασίᾳ, καὶ δὴ ὑπὸ μέλους τῆς λογίας καὶ ἱερατικῆς οἰκογενείας τῶν Λικινίων ⁴. Τοὺς ὑποστηρίξαντας τὴν γνώμην ταύτην παρέσυρεν ἴσως καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ χρονικοῦ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας». Ἄλλὰ προσεκτικωτέρα μελέτη τοῦ χρονικοῦ θὰ πείσῃ, ὅτι ἡ ἐκδοχὴ αὕτη

¹ Τὸ χωρίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτυχε φαίνεται τῆς δευτέρας προσοχῆς ὑπὸ τῶν περὶ Τσακωνίων πραγματευθέντων, εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὸν ἀκριδέστερον προσδιορισμὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος τῶν Τσακωνίων.

² Πρβ. Ν. Βένν ε. ἀ. σ. 83 κ. ε.

³ Τὴν συγγραφήν ταύτην εἶχεν ἐν μέρει ὑπ' ὄψει καὶ ὁ πατριάρχης Νικόλαος εἰς τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν συνοδικὸν αὐτοῦ γράμμα. Τὰ περὶ τοῦ ἀντιθέτου λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Βέη (ε. ἀ. σ. 82) δὲν εἶναι ἀκριβῆ.

⁴ Σπυρ. Η. Αὐμπρου ε. ἀ. σ. 122 κ. ε. Πρβλ. Ν. Βένν ε. ἀ. σ. 101 κ. ε.

δὲν εἶναι ἀληθῆς. Διότι τοῦτο δὲν πραγματεύεται περὶ Μονεμβασίας εἰ μὴ ἐν παρόδῳ, καὶ δὴ ἐν μὲν τῷ α' μέρει ὡς ὑπὸ τῶν Λακόνων κτισθείσης, ἐν δὲ τῷ β' ὡς τῆς μητροπόλεως αὐτῆς ἀντιποιοιμένης δικαιώματα τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας. Κυρίως δὲ ὁ λόγος ἐν τῷ χρονικῷ εἶναι περὶ Λακεδαιμονίας. Τὸ μὲν πρῶτον μέρος παρελήφθη ὅπως ἱστορήσῃ πρὸ πάντων τὰ τοῦ ἐξοικισμού τῶν Λακόνων καὶ τῆς καταφυγῆς αὐτῶν εἰς Σικελίαν, Μονεμβασίαν καὶ Τζακωνίας. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει μέχρι τέλους τοῦ χρονικοῦ περὶ οὐδενὸς ἄλλου γίνεται λόγος, εἰ μὴ μόνον ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας. Ὁ γράφων εἶναι ἀφωσιωμένος εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Λακεδαιμονίας. Εἶναι δὲ καταφανὴς ἡ προσπάθεια αὐτοῦ ὄχι μόνον νὰ ἐξιστορήσῃ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξάρῃ τὰ εἰς αὐτὴν ἀφορῶντα γεγονότα, ὑποστηρίζων τὰ δικαιώματα τῆς Λακεδαιμονίας καὶ μεροληπτῶν ὑπὲρ αὐτῆς. Ὀνομάζων τὴν ἐπισκοπὴν Λακεδαιμονίας πάντοτε ἀγιοτάτην, τὰς ἄλλας ἀναφέρει ἀπλῶς «ἡ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη», παραλείπων τὴν λέξιν «ἐπισκοπή», ἣν ἐπίσης καὶ διὰ τὰς τρεῖς ἀναγράφει τὸ κείμενον I, ἐξ οὗ παραλαμβάνει Ὁμιλῶν περὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαίμονος εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Πατρῶν δὲν μεταχειρίζεται ὡς συνήθως τὰς λέξεις τῆς πηγῆς αὐτοῦ I «ὑποκεισθαι τῇ τῶν Πατρῶν μητροπόλει», ἀλλὰ μεταβάλλει ταύτας ἐπὶ τὸ συμφερότερον ὡς ἐξῆς: «ἐδόθη πρὸς αὐτὴν (τὴν τῶν Πατρῶν) καὶ ἐπίδοσιν καὶ ἡ ἀγιοτάτη ἐπισκοπὴ Λακεδαιμονίας». Ἡ παράλειψις τῆς περικοπῆς τοῦ I, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς Λακεδαιμονίας καὶ ἐνοικήσεως ἐν αὐτῇ συμμίχτου λαοῦ, δὲν γίνεται «κατ' ἀνεξήγητον τρόπον»¹, ἀλλὰ σκοπίμως, διότι δὲν ἐπιθυμῆι διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῆς εἰδήσεως νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς συγχρόνους αὐτῷ Λακεδαιμονίους ὡς ἀπογόνους «Καφίρων τε καὶ Θρακησίων καὶ Ἀρμενίων». Ἐκθέτων δὲ τὰ τῆς φιλονεικίας, ἣτις ἀνεφύη μεταξὺ τῶν μητροπόλεων Λακεδαιμονίας καὶ Μονεμβασίας διὰ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου φαίνεται τασσόμενος ὑπὲρ τῆς πρώτης διὰ τῶν λέξεων «Ἐπὶ γοῦν ταῖς φιλονεικίαις ταῦτα ἀνεφάνη ὑπὸ πολλῶν μαρτυριῶν ὅτι τῇ τῆς Λακεδαιμονίας ὑπόκειται». Ὅτι δὲ τὸ παρὸν χρονικὸν συνετάχθη ἐν Μυστρά, καὶ δὴ ὑπὸ ἀνδρὸς ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Λακεδαιμονίας, μαρτυρεῖ ἡ ἐν τῷ χρονικῷ παρεμβολὴ σειρᾶς ἄλλης ἐπιγραφῶν, ἃς ξηρᾶς καὶ ἐπὶ λέξει ἀντέγραψεν ἐκ τῶν κειμένων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Μυστρά ἡ συντά-

¹ Βένης Ἐ. ἀ. σ. 102.

κτης τοῦ χρονικοῦ. Οὐδ' εἶναι δυνατόν νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἐπιγραφαι εἶναι παντελῶς πρὸς τὴν Μονεμβασίαν μετηνέχθησαν ἐκεῖ ἐκ Μυστρᾶ, ἀντιγραφεῖται ὅπως χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν σύνταξιν χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐδεμίαν εἶχον θέσιν τὰ ἐπιγραφικὰ ταῦτα μνημεῖα.

Τὰ πράγματα λαλοῦσι, νομίζω, ἀρ' ἐαυτῶν. Τὸ ἐν λόγῳ χρονικόν, τὸ ὁποῖον συντάχθη ἐν Μυστρᾶ, δὲν εἶναι «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας» ἀλλὰ «τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας», διότι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην ἀφορῶσιν ἅπασαι αἱ ἐν αὐτῷ ἀναγραφόμεναι εἰδήσεις. Ἐπειδὴ δ' ἐν αὐτῷ ἐγένετο ἐνιαχοῦ λόγος καὶ περὶ τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας, φυσικόν ἦτο νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κλήρου αὐτῆς καὶ ἀντιγραφῆν νὰ εὔρη θέσιν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰσρατικοῦ καὶ φιλόστορος οἴκου τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ Λικινίων. Ἐκεῖ δ' ἐν Μονεμβασίᾳ τὸ χρονικὸν τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας ἔλαβε τὴν ἀστόχως παραδοθεῖσαν ἐπιγραφὴν, ἣτις βεβαίως προήλθεν ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον ἐγέννα εἰς τὸν Μονεμβασιώτην ἀντιγραφέα ἢ ἐν τῷ χρονικῷ περιεχομένῃ εἰδήσις «περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας».

— **Παροράματα.** Ἐν Τόμῳ Η' σ. 260 στ. 21 ἀντὶ Ἑλληνοσ γράφε ἀποσταλέντιος Ἑλληνοσ.—σ. 394 στ. 30 ἀντὶ *Poleologii* γράφε *Paleo-*
logii.—σ. 491 στ. 11 ἀντὶ ...πέσειλεν καὶ αὐτοί' γράφε ...πέσει-
λεν ... καὶ αὐτοί' σ. 492 στ. 21 ἀντὶ Κῶδιξ ... γράφε Κῶδιξ ἀσιά-
χωτος.

Ἐν Τόμῳ Θ' σ. 162 στ. 13 ἀντὶ χρυσόβουλλον τοῦ Ἰωάννου Πα-
λαιολόγου γράφε γράμμα τῶν ἀρχόντων τοῦ σεκρέτου τῆς θαλάσσης.
—σ. 255 στ. 14 ἀντὶ ἀετὸν γράφε αὐτὸν.—σ. 291 στ. 8 ἀντὶ νῶν
γράφε τῶν.—σ. 307 στ. 30 ἀντὶ κύρκον γράφε κύρκου.—σ. 311
στ. 3 ἀντὶ *das* γράφε *der*.—σ. 311 στ. 22 ἀντὶ Κομπατῆ γράφε
Κομπατῆ.—σ. 344 στ. 12 ἀντὶ κώδικος γράφε κώδικος 286.—σ. 346
στ. 18 ἀντὶ *Montiaucou* γράφε *Montfaucon*.—σ. 352 στ. 4 ἀντὶ *J*
91 γράφε *I 91*.—σ. 367 στ. 3 ἀντὶ *Ei* γράφε *Ei*.—σ. 367 στ. 6
ἀντὶ αὐτῆς γράφε ἀντ' αὐτῆς.